

HEGOALDERAT BURUZ ENETZAT PAUSU ONA

Emile LARRE

Beste batzuek erran dezatela hanbat eta hanbat egia, jadanik erranen eta idatzien gainerat, bego enetzat iparraldetik egin dezakedan lekukotasun xume hau. Lerro hauen laburrak ez du salatuko, nihundanik ere, adiskide on horrentzat beti daukadan errespetua, ez-eta gure anai maitasunetik pindar bat ere. Denak erraiteko, behar nuke lañoki aitortu zenbat izanak giren elgarretarik urrunak gure bizi luzearen lehen parte hartan guzian euskal hegoalde-iparralde hautako anaiak oro: hots, elgar espainol eta frantses deitzerainokoan egundainotik, herriko eskolatik haste, erakutsia ziguten bezala.

Zer zakien Oihartzun eta Gipuzkoa-Nafarroez ni nintzan Baigorri-Bastidar mutil sekailak hogeitertan, eta geroago ere, Izpegitik Baztango haran eta erreka haindiez? Eta zer hango gizarte eta kulturez? Pilotarien izar batzu doi doia: Mondragones, Ulacia, Atano eta holako izen batzu, Baigorriko plazan, nik ikusi ez banituen, aita aipatzen zizkidanak. Bertularienak, idazle eta politika mundukoak, geroago abiatuko dira ene buruan. Salburik, halere, Espainiako iraultza horrekin bai, nik hamar urte nituenekotz: guziz, auzo-auzoan ezagutuko ditudan hamar bat mutil bai, Bastida-Idigoineko etxe hutsean ezarriak izanen baitira beren gudukaldietarik eta Francoren armadatik ihesi: heietaz bai, banaukan oroitzapen xoratua, ikusten nituelarik auzoko xaharrekin beren herriaz mintzo edo gure gazte helduekin arraillerian, mutil ala neskato. Gazteria haren kantuek ere xoratzen ninduten eta tirria batek emaiten zautan, errepika batzu bederen ikasteko bainan gazte nintzan oraino hastapen hartan bederen. Hori izanen da gisa batez enetzat Oihartzun, Juan Mariren herria, nahiz denbora hartan Idiazabal edo Durango izanagatik ere orduan neretzat Oihartzun, oro berdinak, hots!

Etorriko da etorriko neretzat Oihartzun egiazkotik hurbilduko naizen denbora, hogeitahamar urteren inguruetan igorriko nauelarik Baionako

Apezpikuak Urruñako parrokiarat bikario. Ordu zen bai beste Euskal Herriko ate hura idek zadien, Elizondo herria baino urrunago hain guti ibilia zen baxenabartar apez gazte hunentzat . Atea ideki, hantxetan zagon ere atezain bat paregabea Piarres Larzabal Euskaltzaina: bizpahiru urte doi-doia azkaindar apez paregabe hori Zokoan zela erretor, orok ezagutu dizkiogun dohain aberatsekin. Ene zorion eta probetxurako, ez ninduen harek ere hutsegin. Lehen hitza, berak ahal bezala nolazpaiteko apainduraren antolatua zuen etxettoan: « Ze hartuko duk? » Eta hasten zen solasa: bazela hor berean Jaizkibel mendia. Iraultza deitoragarri hartako gudukak ere bere hainean eza-gutuak zituena, bai-eta, beste aldean, San Marzial ermita. Mendixka huntan kondatzen zuten oraino P. Larzabalen azkaindarrek, bai-eta neure herri berriko urruñarrek, ikusi izan zela gudarien asaltoa, mendixkari goiti, eta entzunak ere izan zirela tiroak, Bidasoaz hundirat, zer oren lazgarriak izanak hoik oro gudarientzat, bixtan dena, bai-eta, urrunagotik, hor euskal odola ixurtzen senditzen zutenentzat. Larzabal apezarekin nituen ezagutu eta kurritu mugaz haraindi hartako lurra oro. Harek ez baitzuen autorik, ene bi zaldiko citroen xaharra, bigarren edo hirugarren eskuz erositako bikario gazte batek bere aztaparreratuak zituzkeen sos apurrekin, harek eginen zuen gure bien doia kurkurkur Aiako eta Aralarko mendietarainokoen ikasteko. Ez ginabiltzan ez etxe haundi, ostatu zilarhun eta jauregietan, bai-haatik, ahal bezala begiztatu tontorretan zubi-erreka xahar edo eliza harridun xaharretan. Bat-batean Larzabalek botako zidan: « Geldi, geldi! » eta ni geldi: artzain bat zuen hor makila eskuan eta galtzak goiti biribilkaturik patarrari zoala...edo herriko kamineroa lanetik oraino heltzekoa: « Hunekin jakinen diagu auzotegi horren izena eta hemengo berriak ere » hola ibilia gira gu biak, herriz herri eta berriz berri, astelehen egunetan bereziki. Ez dutea erraiten, edo hola zen ainitz apez ginen denbora hartan bederen, apezten eguna zela astelehena, igandeko zerbitzuaren eta herrikoaren ondotik! Beste mundu bat zen guretzat han ezagutu behar ginuena, nekazari mundua bai batetik, baina hori ezagutzen ginuen jadanik, ordu hartako Baigorri bai-eta Azkaine ere halakoak izanez. Zerbait gehiagorekin halere hor: Oihartzun, Astigarraga eta Lezo haratago, eta Hernani eta Oretari buruzko trafikua, denak nahas-mahas erraiteko. Ni gaztea bainintzan orduan eta ez oraino hain ausarta, hor nuen zorionez ene Larzabal, bere elasturia erne eta aberatsarekin. Bazakien harek xoriari nondik jalgi begia, bai-eta gure bideko artzainari xoko hartako xurruburruen kondarazten ere: azken ixtriputik hasirik, edo berriko hileta haren xehetasunak, futbaleko balentria hura ahanzi gabe, helduko ginen Oihartzungo Lekuonatarretarat berriz ere nor ziren berak eta nolakoak izana zen toki toki-ko familia hori.

Denbora joan, denbora jin, orai badakigu zer jasana duen Lekuona familia herriarentzat eta nolakoak izanak diren hainbeste Lekuonatar, joanak joan eta geldituak gelditu. Bi oseba bai izan zituztela herritik eremanak, Julian eta

Martin, berriz ez baitziren gehiago ikusi, hor gaindi. Enderlatsatik Hernanirakoraino fusilaturik edo nork jakin xuxena? Eta beste batzuk berek dakite, edo jakin zuten, nola ibili ziren, ihesi gorderik edo adiskideen babestean, horietan Manuel Lekuona, « zaharra » deitua eta geroago Euskaltzainburu behar zena.

Manuel Lekuona zenari aipamena zor diogu hemen. Euskaltzainburu ospetsu hunek neurrigabeak dituela bere merezimenduak badakigu denek eta ez diola bere obra paregabekotik nehork deusere kenduko ere bai. Elgar uler-tze eskas harek zuen bakarrik bere bidetik berexi, dakigun bezala. Euskara Batua denek nahi, bainan nola egin, eta nolakoa? Bere jasangaitza izan zuen ere hor Juan Marik, hunek, bere osabaren errespetu osoa ekarria gatik, onar-tzen baitzuen Euskara Batu orokorrarena, eta ez bakarrik Piarres Lafittek deitzen zuen Gipuzkoar inperialismo batena. Badakigu nolako jauntasun apa-larekin eta errespetuarekin bizitu zuen Juan Marik, ixiltasunean, une neke hori eta hori beti eskertzekoa ekarri diogu berari.

Bere bidea bazuela ordukotz Juan Marik, nehork kenduko ez diona, hori denek badakite. Euskaltzaindian bere gaitasun paregabearekin beteko du bururaino Lekuonatarri zinez zor zitzaien lekua. Berak bere 1996 ko libu-ruan (Elixabete Perez Gaztelu, Ana Toledo Lezeta eta Esther Zulaika testu paratzaile) bere Euskaltzaindikoko aitabitxi eta lankide deiturik nihaur, anai-zor hau diot hemen betetzen, beihalako denbora baten oroigarri. Egunak joan dira. Euskaltzaindia apezek sortu bazuten parte on batean, horrek erran nahi du beren denborako eginbidea bete dutela ene lagun eta kideek. Apeza zen Juan Mari, apezak izan ditu bere lagun edo hurbilak Euskaltzaindian J.M Satrustegi, P. Larzabal, P. Lafitte, X. Diharce Iratzeder, P. Altuna, A. Zabala, P. Ondarra eta lehenagokoak, Patxi Uribarren eta E. Larre ondarrik. Lehenagokoetan Azkue handia, bixtan dena. Eta apezetan nola ez izenda hemen Bernat Etxepare bera, eta Atxular! Haste hartan izan zen baitezpada apezten denbora hori, beren eskutan zutelarik jakintza eta eskola eta herrieta-ko parrokiak, gure lehen herriak. Gizartearen aldakuntzek ekarri dute hori eta badoa mundu hau aitzina, bakoitzaren mailak eta negurriak berek zedarrikatu-tuz. Bainan ezagutu beharko du munduak norbaitek behar zituela mundu aitzinatuago baten bideak ideki eta Apezak eta Eliza izan zirela aitzinamendu hori asmatu eta zabaldu zutenak. Gauza zuzena eta baitezpadakoa ikusi zuten hori eta egin ere ikusiz geroz. Lan hortan zinez gorestekoak ditugu Euskal Herri huntan Lekuonatarrena bezalako familia osoak.

Erran dugun argitze lan horren etsenpluak eta frogapenak hemen berean dauzkagu Lekuona familian, Euskaltzaindiak berak ideki, zabaldu eta garatu dituen batzorde espezializatuetan. Gaitasun haundi batzuen jabe sortua, hemen berean ginuen Juan Mari Lekuona; pilotari, dantzari, bertsulari, bert-suzale, eta dohain paregabez betea, berari zoakion gai horien guzieren lantzea,

bere denbora, su eta oihal guzien neurria eman ez sail horietarik bakotxari eta denek dakigu zenbat den bermatu denetan, beste ikerkuntza eta guziak gain-gaineraino ereman ez gehiago dena.

Gure burua holako gainetaraino bultzatzeko ezinean ere, eskertzekoa zaigu holako izar batekin gure heinean lan-egiteko ukan dugun suerte ona. Euskaltzaindian sartzea aipatua dugu. Hor daukat ere Herri-Literaturako azpibatzerdea, hamar bat laguneren artean elgarrekin kudeatu duguna. Juan Mari adiskideari eman ginon, nihaurk lehenik eta ene lagunek bixtan dena, batzorde horren ardura, nahi ala ez hoberenak hartu eta bete behar duena, bere betiko arta eta seriosotasun harekin hain zintzoki bete zuena. Hain hori zor giniola, baitezpada, bere bizi guziko bertsularitza eta poemagintzako lan harrigarriaren sari bereziki bere ikertzeetan. Denak bere alde zituen berak: bere dohainak, lanak, kultura paregabe bateko giroa Oihartzunen berean eta ez urrun aurkitua zuena eta, guziz, Manuel Lekuona osabaren itzala, eta ez bakarrik itzala. Haatik badakigu ez duela buru on batek egiten batzordea, baizik lagunarte batek. Eta nik, batzorde hortan naizenak ez detzazket izendatu gabe utz hor dauzkadan kideak oro. Aipu dugun adiskide zenduaren aldean lan egin dutenak, Jose Mari Aranalde, Pello Esnal, Antton Aranburu, Juan Manuel Etxebarria, Jesus M. Etxezarreta, Jose Mari Iriondo orain gelditzen girenok baizik ez aipatzeko, Patziku Perurena ahanzten ginuena barne. Elkarlana, hots, horiek orok deramatena, noiztenka beste batzuen partekuntzak ere gehituz beharren edo deitze batzuen arabera, bakoitzak duena edo dakiena ekarriz. Hor digu Juan Marik beti bere jakitate eta kompetentzia ekarri sekular hitz bat gehiegitu gabe eta beti errespetu ekarriz galdezkatuari, baldin eta berak gehiago zakielarik ere.

Batzorde beraren egitekoa da, orok dakiten bezala, bertsularitzakoa. Eta nola ez bertsularien xapelketa nagusian, mahiburuena ere. Xapelketaren hau berebertua da orai, zenbait urte honetan, dakigun bezala baina elgarren estimu eta errespetua ez dute batere galdu Bertsularienak eta Euskaltzaindiak hunek duelarik lehen hori urte luzeetan kudeatu. Juan Mariren lekua hor izana da aspaldiko urteetan eta nihaur hor izana naiz Zepai bertsulari zenaren eta, Basarri, Uztapide, Xalbador edo Fernando Bordari Artola batzuen denborakotz, Lekuonatarren oseba Manuelen garaian eta X. Amuriza orduan gaztea eta beste, Xalbadorrentzat ziztuak izan zirenean eta guzi. Hunek ez luke balio, baina hitzaren parada denean baliatu nahian nik ere nolazpait, ez lehen aldiz, huna zuzentze labur bat bi hitzez, tirriak emanik: Xalbadorri Donostian ziztuak egin zizkietenean, hiru izan ginen ziztuen kontra protestatu ginuenak, hots, Xalbadorren hitzak zuzen entzunak eta ulertuak ginituenak: Fernando Artola, Basarri eta ni, gainera mañetofioan oro hartua nuena. *Zeruko Argia* aldizkariaren harpidedun bainintzan, han ikusirik gaizki ulertua zutenaren inprimatua, idatzi nion kasetari eta hunek gero agertu zuten zuzenketa, dazki-

gun publikoaren ulertuak eta gaizki idatziak zuzenduz, bai publikoaren, bai Xalbadorren eta bai...egiaren atsegingarri. Egun hartako gure Juan Mariren berri ez dakit bainan, bera ezagutzen eta, ongi dakit ez zela airerat mintzatu-ko ez eta zuzenkontra berotuko gure Juan Mari.

AZKEN HITZ : JUAN MARI EUSKARA BATU ETA EUSKAL HERRI BATU BATENTZAT

Laburregi eginik lantto hau, eta are laburrago hemen egin beharko nituen oharpen apurrak, hau dut azken hitza, betiko bere noblezia ixilarekin hain lagungarri izan dudan adiskideaz eta hunekilakoez. Apez sotanadun, beltzez, sartua ni Euskaltzaindian, uzkur eta herabe, neure gisatsukoak aurkitu nituen ere hor lagunak; J.M. Satrustegi, J.M. Aranalde, Mikel Sarate, Karmelo Etxenagusia, Antonio Zavala, Juan Mari Lekuona, geroago Patxi Uribarren eta barka orok ez bazuten ere berdina maila, eta beste ahantziek halaber.

Hau ere zen erran nahi nuena: bi mailetakoak izan ditudala nik Hegoaldearekin egin ditudan lokarriak: lehenik Elizakoak, denboraren ariaz baitugu euskaldunek elgar ezagutzen ikasi, mugaren alde batetik bestera, komentuairena lana eta Arantzazu- Lazkaokoena beste aldetik ; eta, bigarrenik, bertularitza, herri literatura, kantua eta beti zabalduz joan diren harremanak: hauetan Oihartzungo Lekuona anaienak ez dira txarrenak izan, bainan bego hemen Juan Mari bere lekuan, huntaz dugunaz gain hemengo solas hau. Beste batzuek lan hori hemen eta geroan ere eginen dutelakoan, ni ez naiz hemen analisisa alor hortan sartu. Lekukotasun xoil hunekin, eta hau ere arinkiegi egina, uzten zaitut, irakurlea, aitzin gustu bat bederen emanen dautzutela liburu hontako hitz goxoez aitzinago eta barnago joaiteko Juan Mari lagun paregabeak utzi daukun alor aberats edo harrobi urrezkoan. Egia hunekin uzten zaitut egungo huntan bakarrik, Juan Mari lagun apalari nunbait batere urgulurik gabe errranik bainan egia-egiaz atera zitzaion hitza bere senideen goresgarri, eta hau da: « Ehun urtez iraun duela gure (Lekuona) familiakoen langintzak Euskal letretan »! Iraun eta iraunen!